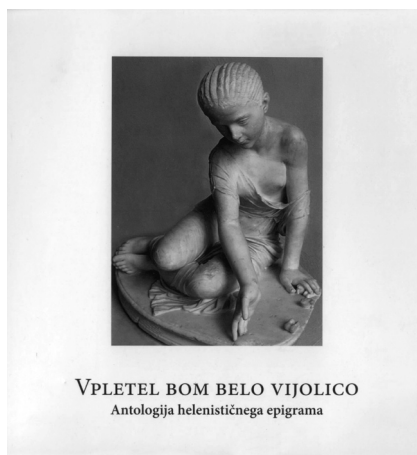

Vpletel bom belo vijolico. Antologija helenističnega epigrama. Prevedla, opombe in spremno študijo napisala Jelena Isak Kres. Knjižna zbirka Poezije/KUD Logos 13. Ljubljana: KUD Logos, 2009. [189 strani.]

Že ko odpremo antologijo *Vpletel bom belo vijolico*, v kateri mag. Jelena Isak Kres predstavlja 124 epigramov štiriintridesetih abecedno razvrščenih avtorjev iz helenističnega obdobja grške književnosti, opazimo, da se uvršča med študioznejše izdaje v Logosovi zbirki Poezije, kar se za gradivo iz časa aleksandrijskih filologov tudi spodobi. Poleg tradicionalne spremne študije na koncu – v tem primeru je naslovljena »Helenistični literarni epigram« in dokaj izčrpna, saj se razteza od 153. do 184. strani – smo namreč deležni tudi razmeroma dolgega »Predgovora« na samem začetku (11–16) in izčrpnih opomb s tekstnokritičnimi variantami in konjekturami vred; tu je treba pohvaliti uredniško politiko, ki je tradicionalne Logosove končne opombe nadomestila s sprotnimi,

mного prikladnejšimi za bogato komentirano besedilo.

Medtem ko se spremna študija pogloblja v literarnozgodovinske probleme in domneve, ki jih odpira epigramatična zvrst, in je v tem smislu nekoliko zahtevnejše branje, ponuja »Predgovor« stvaren očrt osnovnih podatkov o tej zvrsti (njene razvoja, značilnosti, zgodovine starejših antologij), ki je primeren tudi za povsem laičnega bralca. Nič manj pozornosti pa ne posveti večni aporiji klasične filologije – slovenjenju grških imen, iz česar lahko že pred branjem samih prevodov zasluhimo, da se je prevajalka lotila svojega dela z veliko skrbnostjo. Njena odločitev, da bo v glavnem ohranjala izvirni grški naglas, se pri besedilih, ki nikoli niso šla skozi medij latinščine, vsekakor zdi smiselna in utemeljena.

Večplastni naslov *Vpletel bom belo vijolico*, ki ga lahko razumemo tudi kot metaforični opis zlaganja, »spletanja« različnih drobnejših pesmi v celoto (v slogu »Poet tvoj nov Slovincem venec vije«), ni nastal posebej za slovensko antologijo helenističnih epigramov, čeprav se ji zdi pisan na kožo. Gre za začetek epigrama, ki v *Grški antologiji* (*Anthologia Graeca* – AG), znani tudi kot *Palatinska antologija*, nosi oznako 5.147, njegov avtor pa je Meleager iz Gadar v današnji Jordaniji, ki je v 1. stoletju pr. Kr. sestavil zbirko svojih ter tujih epigramov z naslovom *Venec* oz. *Stéphanos* – najstarejšo znano antologijo grškega epigrama, ki je bila eden od treh glavnih virov za orjaško *Grško antologijo*. Ker pesem AG

5.147 tako z motiviko kot s prevodom osvetljuje nekatere glavne značilnosti helenističnega epigrama in njegovega prevajanja pod roko Jeleno Isak Kres, jo lahko navedemo v izvirniku in prevodu: Πλέξω λευκόιον, πλέξω δ' ἀπαλὴν ἄμα μύρτοις / νάρκισσον, πλέξω καὶ τὰ γελῶντα κρίνα, / πλέξω καὶ κρόκον ἡδύν· ἐπιπλέξω δ' ὑάκινθον / πορφυρέην, πλέξω καὶ φιλέραστα ῥόδα, / ὥς ἂν ἐπὶ κροτάφοις μυροβοστρύχου Ἥλιοδώρας / εὐπλόκαμον χαίτην ἀνθοβολῇ στέφανος. »Vpletel bom belo vijolico, vpletel bom nežno narciso, / vpletel bom mirto in z njo lilijo, ki se smeji, / vpletel bom ljubki žafran in pripletel škrlat hijacinte, / zraven še vrtnice, te rože zaljubljenih src; / venček bo Heliodorine lepe, opojno dišeče / kodre okoli sencā s cvetjem bogato posul.« (95)

Ta epigram je v mnogočem značilen predstavnik svoje zvrsti. Po obsegu je droben (šestvrstičen), spisan pa v elegičnem distihu, najpogostejši epigramatični metrični obliki. V naštevanju cvetlic, zvečine opremljenih z ukrasnimi pridevki, se kaže značilni helenistični »razmah katalogiziranja« (»Helenistični epigram« 180), sicer nakazan že v najstarejši grški poeziji. In naposled je tu še možnost večpomenskosti, intelektualna draž, ki so jo stari morda doživljali intenzivneje kot današnji bralci (prim. »Helenistični epigram« 184): če je Meleager v uvodni pesmi k *Vencu* (AG 4.1) povezoval pesnike iz svojega »cvetobera« s cveticami in drugimi rastlinami, se je bralec skoraj zagotovo moral spomniti na to in dopustiti možnost, da utegnejo biti cvetli-

ce iz gornjega epigrama metafore za pesmice v Heliodorino hvalo.

V prevodu pesmi AG 5.147 pa se po drugi strani pokaže nekaj temeljnih značilnosti prevajalkinega pristopa. Dosledno se je odločala za poustvarjanje izvirne metrike (pač v obliki, prirejeni zakonitostim slovenskega jezika), zato so složena v neoporečnih elegičnih distihih vsa slovenska besedila z izjemo Hegesipovega epigrama AG 6.266, kjer se daktilski heksameter tako v izvirniku kot v prevodu izmenjuje z jambskim trimetrom (v slovenščini hiperkatalektičnim). Opazna je skrb za pomenke odtenke – ponovitve in variacije; kjer zapiše avtor πλέξω, tudi prevajalka ponavlja glagol »vpletel bom«, edinkrat, ko se pojavi ἐπιπλέξω (v 3. vrstici), pa še sama vnese drugo, malce daljšo sestavljenko: πλέξω καὶ κρόκον ἡδύν· ἐπιπλέξω δ' ὑάκινθον / πορφυρέην; »vpletel bom ljubki žafran in pripletel škrlat hijacinte«. V prevodu omenjenega odlomka sicer ni poustvarjen izvirni verzni prestop (ὑάκινθον / πορφυρέην), pač pa je to pesniško sredstvo odslikano pri več drugih odlomkih, denimo pri 5. in 6. verzu Erikijevega nagrobnega nagovora Sofoklu (AG 7.36): ὥς ἂν τοι ρείῃ μὲν αἰὲ γάνος Ἀτθίδι δέλτω / κηρός; »Naj ti na atiške tablice vedno priteka sijoči / vosek!« (63) V zvezi s poustvarjanjem besednorednih značilnosti izvirnika lahko opozorimo vsaj še na Pozejdipov epigram AG 5.186, kjer se pentametra tako v grščini kot v slovenščini skleneta z isto besedo: Μὴ με δόκει πιθανῶς ἀπατᾶν δακρύοισι, Φιλαινί. / Οἶδα· φιλεῖς γὰρ ὅλως οὐδένα μεῖζον ἐμοῦ, / τοῦτον

ὄσον παρ' ἐμοὶ κέκλισαι χρόνον· εἰ
δ' ἔτερός σε / εἶχε, φιλεῖν ἂν ἔφης
μεῖζον ἐκείνον ἐμοῦ. »Ne, Filajnis,
ne boš s prepričljivim me jokom za-
vedla, / vem, da ti od vseh mene naj-
rajši *imaš* / – dokler ob meni ležiš, a
če z drugim bila bi, bi mirno / rekla,
da njega še bolj rada kot mene *imaš*.«
(129)

Celo glede glasovnega ujemanja
lahko ugotavljamo, da se v nekaterih
– seveda ne vseh – prevodih pojavi
notranja asonanca natanko v istem
pentamtru kot v izvirniku, tako de-
nimo v sklepu Anitinega epigrama
AG 6.123: ἄγγελ' ἀνορέαν Κρητὸς
Ἐχεκράτιδα; »pričaj, kako je možat
Ehekratides Krečan«. (27) Eden zani-
mivejših primerov je Antifanov na-
pad na »gramatike«, AG 11.322, kjer
najdemo namesto običajnejše no-
tranje asonance glasovno ujemanje
med koncema dveh pentametrov: ...
πικροὶ καὶ ξηροὶ Καλλιμάχου πρόκυ-
νες, / ποιητῶν λῶβαι, παισὶ σκότος
ἀρχομένοισιν, / ἔρροϊτ', εὐφώνων
λαθροδάκναι κόριες; »... pusto, pe-
dantno gorjé, bedni Kalimaha *psi*, /
mrak ste za dečke, ki komaj začenja-
jo, smrt za poete, / proč, uši, ki nažró
vse, kar prijetno *zveni*.« (31)

Kakor so že take nadrobnosti
pomembne pri ocenjevanju priza-
devnosti, vložene v prevod, in ka-
kor natihem krepijo ali slabijo splo-
šni vtis, pa pri oceni neizogibno sto-
pi v ospredje vprašanje: kako deluje
slovensko besedilo kot celota? In v
kolikšni meri poustvari vtis, ki ga je
epigram – vsaj reprezentančni pri-
merek, kakršni so zajeti v pričujoči
izbor – napravil na antičnega bral-
ca?

Če najprej spregovori *advoca-
tus diaboli*: kot se pri metrično stro-
go zamejeni poeziji rado dogaja, tudi
v teh prevodih od časa do časa pade
ikt na kako besedo, ki je v slovenšči-
ni izrazito nepoudarjena; v že na-
vedenem epigramu AG 5.147 bi bil
tak primer »ki« v prevodu 2. vrstice:
»[V]pletel bom mirto in z njo lilijo,
ki se smeji«, ali v Alkajevem epigra-
mu AG 16.196 začetni »in« v prevodu
3. vrstice »in zasnoval tvoj obraz ves
umazan« (25); prevod tu besednore-
dno sicer povsem sledi izvirniku (καὶ
πιναρὰν ὄψιν τεκτῆναι), toda ker
slovenščina metrično dolžino nado-
mešča s poudarkom, bi bil ta – vsaj
pri »šolsko« skandirajočem branju –
na nepričakovanem mestu. Posledica
metrične sheme je tudi mestoma pri-
siljen besedni red, predvsem pri pen-
tametrih, ki so za slovenščino mno-
go manj prikladni od heksametrov.
Primer je 2. vrstica Teodoridove pe-
smice AG 6.155, kjer so klitike raztre-
sene po slogovno zelo zaznamovanih
mestih: »Iste starosti lasje so in de-
ček Krobíl, ki si strigel / štiri *jih* leta
je star pevcu Apolonu v čast.« (147)
Toliko s strani hudičevega advokata.

In kaj bi rekel *advocatus Dei*?

Kljub mestoma nenaravnemu
besednemu redu – morda pa včasih
celo zaradi njega – delujejo epigrami
v prevodu kot skrbno zgrajene struk-
turice, majhni svetovi zase ali »v mi-
krokozmično bistvo in zaokroženo
celoto skrčen[i] izbor[i] najnujnejše-
ga sporočila«, kot pravi prevajalka v
spremni besedi (177). K vtisu minuci-
oznega piljenja pripomorejo občasne
redke, pesniške besede, ki ustvarjajo
slogovno izbranost: »brežna« kleč v

Alkajevem epigramu AG 7.1 (21), »gorohodec« kot vzdevek za Pana v drugem delcu istega pesnika – AG 16.226 (25) – ali »pretanjšana« preja v Antipatrovem epigramu AG 6.174 (39), če navedemo zgolj peščico. Toda po potrebi se zrcalita v prevodih tudi neposrednost in pogovornost nekaterih izvirnikov (denimo Filodemo-vega dvogovora AG 5.46) in namer-na iluzija s pomočjo zaimkov, kot sta »takle« in »tole«, da je epigram še vedno napis, ki se nanaša na nekaj fizično prisotnega. Vsaka pesmica zase kljub kratkosti naslika plastičen prizor, ki v marsikateri z zamol-

kom ali nedorečenostjo namigne na kompleksen svet v ozadju z lastnimi zakonitostmi. Seveda bi lahko rekli, da je tak vtis v prvi vrsti zaslu-ga avtorja in ne prevajalca, toda pri drobnih zvrsti, kakršna je epigram, je manevrskega prostora tako malo, da šteje vsaka besedica. Prav preva-jalski pretanjšanosti Jelene Isak Kres-torej lahko pripišemo dejstvo, da na-pravijo izbrani helenistični epigrami na bralca podoben vtis kot kip dekli-ce na naslovnici: košček lepote, po-topljen v svoj lastni svet.

Nada Grošelj